

УДК 336.741

В.М. Домрачев, В.В. Третинник, А.Л. Мінін

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ЗА 1 ПІВРІЧЧЯ 2016 РОКУ

Проаналізовано сучасний стан банківської системи України та проведено аналіз її діяльності. За допомогою кластерного аналізу показників рентабельності активів та капіталу банку зроблено висновок стосовно вираженої стратегії розвитку банків з іноземним капіталом. Проведено розподіл банків за показником достатності капіталу.

The modern state of the banking system of Ukraine is analyzed and conducted the analysis of its activity. By the cluster analysis of indexes of profitability of assets and capital of bank a conclusion is done in relation to the weighed strategy of development of banks with a foreign capital. The division of banks is conducted after the index of capitalization.

A financial crisis did not decrease disbalances in the Ukrainian banking system, as well as in general in a world economy. A political crisis in Ukraine, continuation of battle actions on Donbas, no receipt of credit from IMF, resulted in subsequent growth of risks in the banking system of Ukraine. Banks have a question in relation to the reference points of construction of strategy of development. Their resource base grows in fact, accordingly resources must be inlaid in profitable assets, in particular credits, securities, currencies operations, and others like that. Consequently, for banks becomes actual question of analysis of the risks related to their activity.

During a modern crisis in Ukraine, related to Russian aggression against Ukraine, the considerable increase of risks of bank activity took place. A national bank must develop the instruments of support of banks and to strengthen counteraction to growth of risks, stabilize a currency policy, develop and inculcate the new mechanisms of crediting of economy, close the channels of outflow of capital.

Most weighed strategy of management by the risks conduct banks with participation of foreign capital.

Keywords: commercial banks, dynamics of assets, dynamics of passive, cluster analysis, classification of banks, profitability, bank capitalisation.

Ключові слова: комерційні банки, динаміка активів, динаміка пасивів, кластерний аналіз, класифікація банків, рентабельність, достатність капіталу.

Постановка проблеми. Фінансова криза не зменшила дисбалансів в українській банківській системі, як і взагалі у світовій економіці. Політична криза в Україні, продовження бойових дій на Донбасі, неотримання чергових траншів допомоги МВФ призвели до подальшого зростання ризиків у банківській системі України. У банків виникає питання стосовно орієнтирів побудови стратегії розвитку. Адже їхня ресурсна база зростає, відповідно ресурси необхідно вкладати в прибуткові активи, зокрема кредити, цінні папери, валютні операції, тощо. Отже, для банків стає актуальним питання аналізу ризиків, пов'язаних з їхньою діяльністю.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких розглядається дана проблема. На теперішній час накопичено багато питань стосовно подальшого розвитку банківництва України. Відповіді на ці питання не є простими [1 – 4] і потребують додаткового дослі-

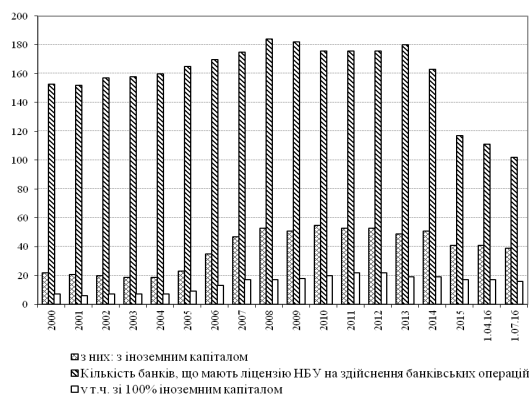

Рис. 1. Динаміка кількості банків України.

Джерело: [7, 8].

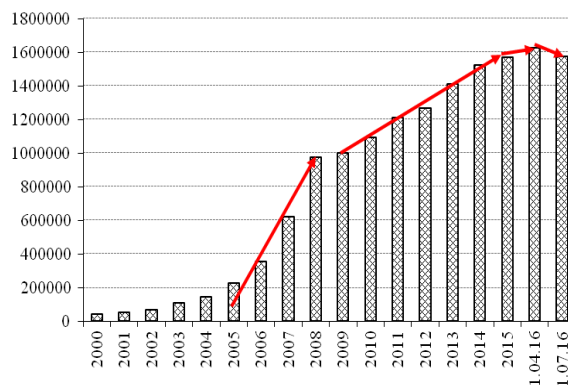

Рис. 2. Динаміка загальних активів банків України, млн.грн. Джерело: [7, 8]

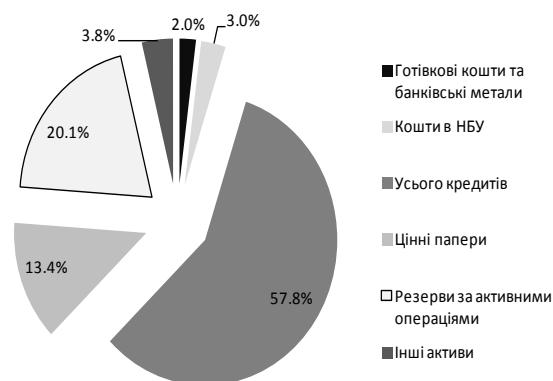

Рис. 3. Структура загальних активів банків України на 01.07.16, %. Джерело: [7, 8].

якої сягають 57,8% усіх активів (рис.3).

дження. У роботі [5] запропоновано концепцію побудови стратегії розвитку банку та шляхи її реалізації. Основні положення концепції полягають у наступному. Стратегія має ґрунтуватися на аналізі короткострокових, середньострокових та довгострокових ризиків, аналізі, моделюванні, прогнозуванні та розробці заходів уникнення можливих наслідків негараздів, з якими ці ризики пов'язані. Складовою стратегії розвитку банківництва України є ефективна політика уряду та НБУ забезпечення економіки достатніми грошовими та кредитними ресурсами [6-8].

Виклад основного матеріалу дослідження. Продовжується перерозподіл ресурсної бази українських банків: банки закриваються, держава повертає населенню певну частку їхніх вкладів, юридичні особи втрачають зворотній капітал і, отже, стають об'єктом можливого перерозподілу власності (рис. 1).

За станом на 01.07.16 загальні активи по системі банків склали 1572 млрд.грн., зростання з початку року на 617,0 млн.грн. та зменшення за другий квартал на -52295.0 млн. грн. (рис.2).

10 найбільших банків концентрують 72,3 % загальних активів, Приват – 18,4%, три державні банки (АТ «Укресімбанк», АТ «ОЩАД-БАНК», АТ «УКРГАЗБАНК», далі – державні банки) – 30,4%. 58 банків з початку року збільшили розмір активів, інші зменшили.

У структурі активних операцій, що здійснювалися банківською системою, найбільшу питому вагу займає кредитна діяльність, обсяги

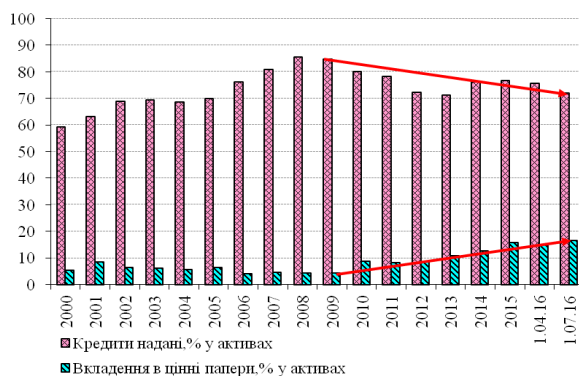

Рис.4. Динаміка частки кредитів та вкладень у цінні папери банків України, %. Джерело: [7, 8].

Рис.5. Динаміка кредитів банків України, млн.грн. Джерело: [7, 8].

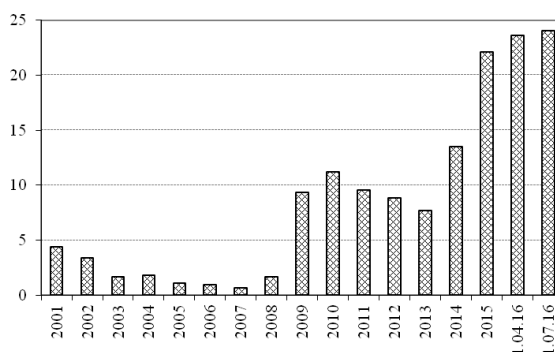

Рис.6. Динаміка частки прострочених кредитів банків України, %. Джерело: [7, 8].

З початку року відбулась незначна зміна структури активів у бік зростання частки вкладень у цінні папери (рис.4).

Кредитний портфель по банківській системі на 01.07.16 становив 907.96 млрд.грн., зменшився з початку року на 57,1 млрд.грн. (рис.5).

10 найбільших банків концентрують 73,6 % кредитів, Приват – 21,0%, три державні банки – 22,5%.

У структурі кредитного портфелю найбільша питома вага припадає на кредити, надані суб'єктам господарювання – 746,9 млрд.грн. (82,3%). Населенню було надано кредитів на суму 138,9 млрд.грн. (15,3%), решта - міжбанківські кредити.

Більша частка кредитів, як суб'єктам господарювання так і фізичним особам надаються у іноземній валюті, 58,9% та 50,6% відповідно. Тому загальна динаміка кредитування залежить від курсу гривні до іноземних валют.

З початку року залишається загрозливою якість кредитного портфелю. За станом на 01.07.16 прострочена заборгованість склала – 24,1% кредитного портфелю (рис.6). Привертає увагу той факт, що якість кредитного портфелю не однакова по групах банків. Гострою проблемою є якість кредитного портфелю по групі великих банків. На 10 найбільших банків припадає – 76% простроченої заборгованості.

Негативно класифікована кредитна заборгованість банків України станом на 01.07.16 р. склала 377,9 млрд.грн. що складає 30%

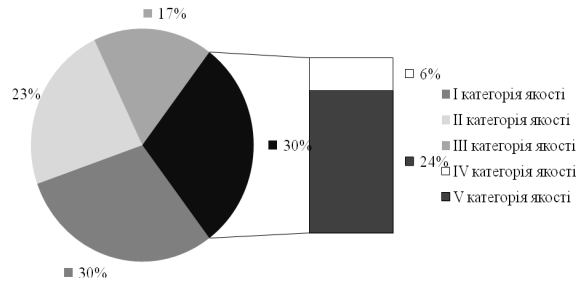

Рис.7. Структура якості кредитної заборгованості банків України станом на 01.07.16 р., %.

Джерело: [8].

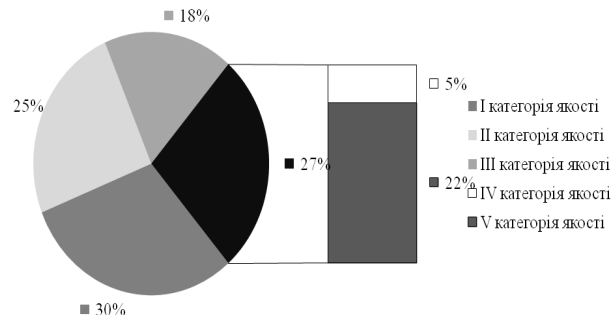

Рис.8. Структура якості кредитної заборгованості банків України станом на 01.01.16 р., %. Джерело: [8].

268,2 млрд.грн., що складає 71,0% від відповідної заборгованості та с початку року збільшили такі резерви на 16,1 млрд.грн.

З початку року банки незначно збільшили інвестиційний портфель (на -11,3 млрд.грн.), який складає 210,1 млрд.грн.

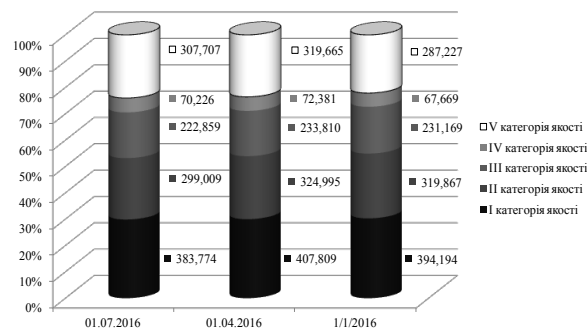

Рис.9. Динаміка структури якості кредитної заборгованості банків України з початку 2016 року, млн.грн. Джерело: [8].

від загальної кредитної заборгованості та збільшилася з початку року на 23,0 млрд.грн. або на 6,5 % (рис. 7 та рис. 8). Негативно класифікована кредитна заборгованість — кредитна заборгованість IV та V категорії якості, яка визначена у відповідності до вимог Національного банку України

З початку року питома вага негативно класифікованої кредитної заборгованості збільшилася на 3 процентні пункти, що свідчить про подальше погіршення якості кредитної заборгованості банків України. Динаміка структури якості кредитної заборгованості наведена на рис. 9.

Більшість банків значна увага приділяється формуванню банками резервів під активні операції. 315,4 млрд.грн., що складає 20,1% від загальних активів. Більшість з них формує перша десятка банків. Під негативно класифіковану кредитну заборгованість банками сформовано

Левову частину інвестиційного портфелю концентрують державні банки (72%), які вкладають кошти у державні цінні папери.

Зобов'язання банків на 1.07.16 року склали 1 118,4

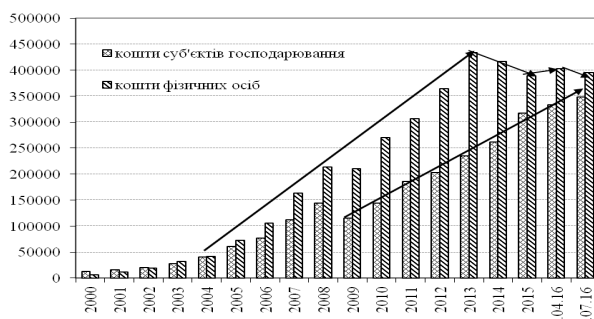

Рис.10. Динаміка вкладів у банках України, млн.грн. Джерело: [7, 8].

млрд.грн. , зменшились на 32,3 млрд.грн. з початку року [8].

10 найбільших банків залучають 72,9% коштів, Приват – 21,2%, три державні банки – 31,5 %.

Найбільш вагомим джерелом збільшення пасивів для банків залишається залучення вільних коштів юридичних та фізичних осіб з метою розумного вкладання і здійснення ліцензійних банківських операцій (рис. 10, 11).

Кошти суб'єктів господарювання та фізичних осіб складають 72,2% зобов'язань банків. 10 найбільших банків залучають 67,2% коштів суб'єктів господарювання, Приват – 10,5%, державні банки – 36,6 %.

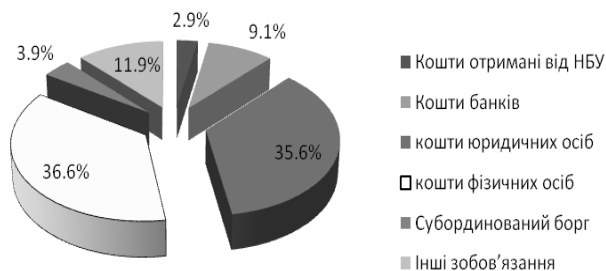

Рис.11. Структура зобов'язань банків України на 01.07.16, %. Джерело: [7, 8].

Падіння коштів фізичних осіб у 2013-2015 рр. частково пов'язане з падінням гривні до іноземних валют.

10 найбільших банків залучають 75,7% фізичних осіб, Приват – 35,2 %, державні банки – 22,7 %.

Фінансовий результат. З початку поточного року банки завершили діяльність з сумарним збитком – 9,2 млрд.грн. (рис. 12). Найбільших збитків зазнали ПАТ «ВТБ БАНК», ПАТ «Промінвестбанк», ПАТ «СБЕРБАНК». Збитки цих трьох банків з російським капіталом перевищили прибуток всіх інших банків. За перше півріччя 2016 року 30 банків, з тих що вважаються платоспроможними спрацювали зі збитком.

Капітал. Загальна сума статних фондів по системі банків на 01.07.16 року склала 257,0 млрд.грн., що на 50,7 млрд.грн. більше ніж на початку року.

Загальна сума балансового капіталу по системі банків на 01.07.16 року склала 142,3 млрд. грн., що на 38,6 млрд.грн. більше ніж на початку року.

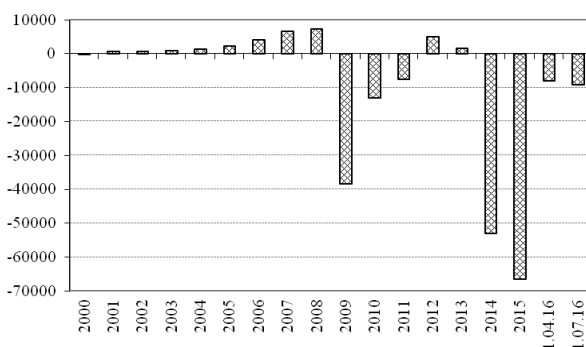

Рис.12. Динаміка результату діяльності банків України, млн.грн. Джерело: [7, 8].

Відбувається парадоксальна зміна структури капіталу: капітал зростає при зменшенні статутних фондів банків та їх збитковості (рис.13). Загрозливою тенденцією останніх років є падіння показника достатності капіталу (рис.14).

Валютна політика, яка була запроваджена Національним банком на протязі 2014-2015 рр. та сучасна монетарна політика повернула рівень конкурентоспроможності банківської системи і можливості її участі у відновленні економіки країни (кредитування, інші показники) на до кризовий (2008) стан (рис. 15-17).

Кластерний аналіз окремих показників діяльності банків. Більш ретельний аналіз проведемо з використанням кластерного аналізу.

Кластерний аналіз є частиною класифікаційних методів. Кластерний аналіз (англ. Data clustering) — задача розбиття заданої вибірки об'єктів (ситуацій) на підмножини, що називаються кластерами, так, щоб кожен кластер складався з схожих об'єктів, а об'єкти різних кластерів істотно відрізнялися [9].

Застосування кластерного аналізу передбачає наступні етапи:

- відбір вибірки для кластеризації, у нашому випадку це банки.
- визначення характеристик,

по яких будуть оцінюватися об'єкти у вибірці, ми обираємо показники рентабельності активів та капіталу, а також показник достатності капіталу.

- обрання методу обчислення значень міри схожості між об'єктами, застосування методу кластерного аналізу, який зветься метод К-середніх.

Кластеризація методом к-середніх (англ. k-means

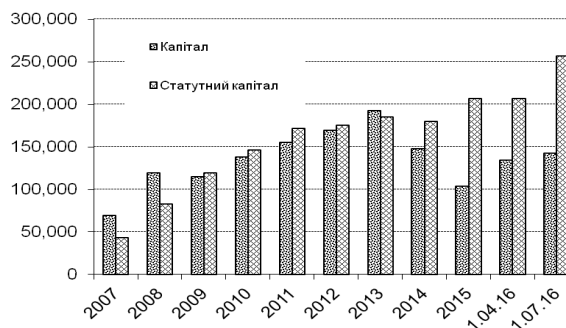

Рис.13. Динаміка капіталу українських банків, млн.грн. Джерело: [7, 8].

і можливості її участі у відновленні економіки країни (кредитування, інші показники) на до кризовий (2008) стан

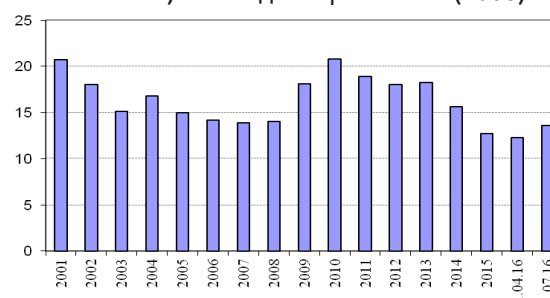

Рис.14. Динаміка достатності капіталу (H2) українських банків. Джерело: [7, 8].

складався з схожих об'єктів, а об'єкти різних кластерів істотно відрізнялися [9].

Застосування кластерного аналізу передбачає наступні етапи:

- відбір вибірки для кластеризації, у нашому випадку це банки.
- визначення характеристик,

по яких будуть оцінюватися об'єкти у вибірці, ми обираємо показники рентабельності активів та капіталу, а також показник достатності капіталу.

- обрання методу обчислення значень міри схожості між об'єктами, застосування методу кластерного аналізу, який зветься метод К-середніх.

Кластеризація методом к-середніх (англ. k-means

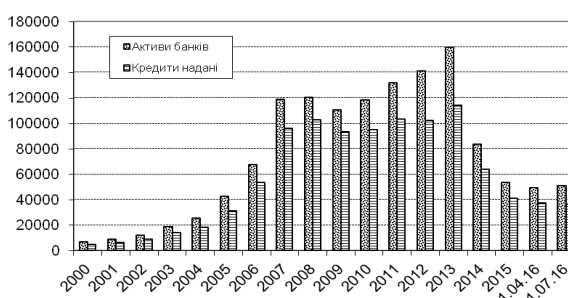

Рис.15. Динаміка активів та кредитів банків України перерахованих у \$, млн. дол.США. Джерело: [7, 8].

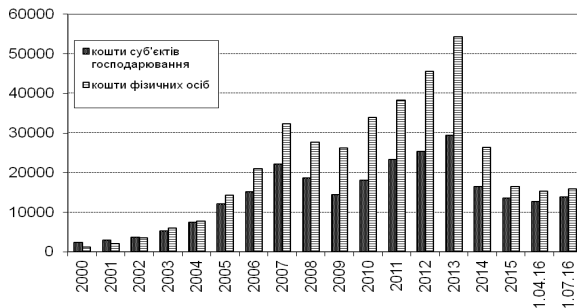

Рис.16. Динаміка вкладів у банки України перерахованих у \$, млн. дол.США Джерело: [7, 8].

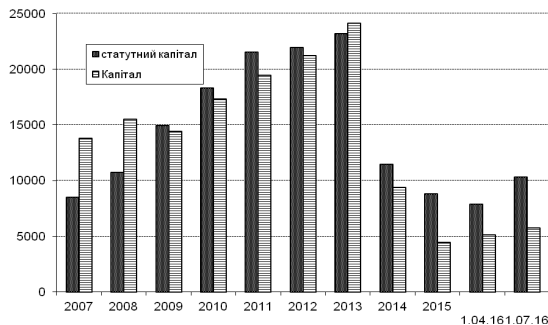

Рис.17. Динаміка капіталу банків України перерахованого у \$, млн. дол.США. Джерело: [7, 8].

програмних аналітичних пакетах, таких як SAS, SPSS, Stata, Matlab, Statistica, тощо. У роботі для аналізу використано програму SAS Enterprise Miner [10].

Розгляд обмежимо показниками рентабельності банків, які є важливими для акціонерів банку та його вкладників та показником достатності капіталу, який є одним з найважливіших у процесі регулювання діяльності банку (не менше 10 %).

Кластерний аналіз показників рентабельності активів та рентабельності капіталу (зادля стислості наведемо дані рентабельності капіталу)

Результати кластерного аналізу показників рентабельності активів та рентабельності капіталу (таб.1, 2) свідчать про виважену стратегію отримання прибутку банками з іноземним капіталом, більшість яких попали у спільний кластер №6.

clustering) — впорядкування множини об'єктів в порівняно однорідні групи. Мета методу — розділити n спостережень на k кластерів, так щоб кожне спостереження належало до кластера з найближчим до нього середнім значенням [9]. Принцип алгоритму полягає в пошуку таких центрів кластерів та наборів елементів кожного кластера при наявності деякої функції F , що виражає якість поточного розбиття множини на k кластерів, коли сумарне квадратичне відхилення елементів кластерів від центрів цих кластерів буде найменшим:

$$E = \sum_{i=1}^k \sum_{p \in C_i} (p - m_i)^2$$

k — заздалегідь вказана кількість кластерів, C_i — отримані кластери, m_i — центри відповідних кластерів.

Класифікаційні методи, зокрема кластерний аналіз реалізовані у більшості сучасних

Таблиця 1.

Кількість кластерів рентабельності капіталу
Number of Cases in each Cluster

Cluster	1	9
	2	91
	3	1
	4	1
	5	1
	6	10
	7	1
	8	3
	9	1
	10	1
Valid	119	

Таблиця 2.

Значення центрів кластерів рентабельності капіталу

Final Cluster Centers										
	Cluster									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Δείκτης απόδοσης κεφαλαίου	-112.2	2.6	-1794124624.0	197027102380.0	-3340.9	51.6	-952003438208.0	-249.0	215426394156.0	-1012.5

Таблиця 3.

Кількість кластерів

Number of Cases in each Cluster

Cluster	1	34
	2	1
	3	5
	4	4
	5	4
	6	4
	7	11
	8	28
	9	23
	10	2
Valid	116	

Таблиця 4.

Значення центрів кластерів

Final Cluster Centers										
	Cluster									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
достатність капіталу	10.6	99.7	61.3	48.9	71.6	90.6	39.5	16.4	26.8	-8.1

Результати кластерного аналізу показників достатності капіталу свідчать про виважену стратегію банками підтримки показника H2 вище встановленого значення не менше 10 %. Таблиця 3 свідчить про можливість (необхідність) перегляду критичних значень економічних нормативів (зокрема показника H2), які регулюють банківську діяльність [11].

Висновки. Під час сучасної кризи в Україні, пов'язаною з російською агресією проти України, відбулося значне підвищення ризиків банківської діяльності. Національному банку необхідно розробити інструменти підтримки банків і посилити протидію зростанню ризиків, стабілізувати валютну політику, розробити та запровадити нові механізми кредитування економіки, закрити канали відтоку капіталу.

Найбільш виважену стратегію управління ризиками проводять банки за участю іноземного капіталу.

Кластерний аналіз є потужним інструментом аналізу показників банків, збільшення кількості кластерів у методі k-середніх дозволяє покращити якість аналізу.

1. *Домрачев В.М.* Формування монетарної політики в Україні: Монографія / Домрачев В.М. — К.: Видавництво «Логос», 2012. — 467 с.;
2. *Гржебин А.* Экономическая политика / А. Гржебин. — М.: ТЕРРА, 1995. — 239 с.;
3. *Домрачев В.М.* Концепція побудови стратегії розвитку економіки України / В.М.Домрачев, В.В. Третиник // Економіка і управління, №3, 2015, с. 18 – 28;
4. *Скалецька О.В.* Банківське кредитування сільськогосподарських підприємств: аналіз та управління. Монографія / О.В.Скалецька, В.М. Домрачев. — Львів: Тзов «Ліга-Прес». 2015 – 198 с.;
5. Кредитування та ризики: Навчальний посібник з шифром МО України / М.П.Денисенко, В.М. Домрачев. та ін.— К.: Видавничий дім «Професіонал», 2008. — 480 с.;
6. *Домрачев В.М.* Методи оцінки банком ризиків кредитування окремих галузей економіки України / В.М. Домрачев // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. — 2011. — Т. 31.— С. 63–70;
7. Державна служба статистики України [електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>. — Дата звернення: 2016 р.
8. Національний банк України [електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>. — Дата звернення: 2016 р.;
9. Wikipedia [електронний ресурс]. — Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Cluster_analysis. — Дата звернення: 2016 р.;
10. George Fernandez. Statistical Data Mining Using SAS Applications / Fernandez George — CRC Press, Taylor & Francis Group, 2010. — 466 р.;
11. *Домрачев В.М.* Щодо регулювання діяльності комерційних банків в Україні / В.М.Домрачев, К.Є. Раєвський, Ю.М. Гудзь // Економіка і управління, №3, 2014, с. 120 – 129.